

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора Дорошенко Тетяни Володимирівни на дисертацію **Ао Денгаова «Формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва у системі неперервної освіти»**, представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта (Освіта/Педагогіка) за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Актуальність теми дисертаційної роботи

На сучасному етапі розвитку суспільства особливої значущості набуває проблема вдосконалення фахової підготовки студентів закладів вищої освіти, розроблення й втілення в практику роботи новітніх методик, спрямованих на формування покоління, здатного визначати й корегувати шляхи самореалізації, саморозвитку, самоосвіти, оптимізації власної освітньої й професійної діяльності та становлення себе як професіонала.

Такий підхід до фахової підготовки вчителя, що вимагає концентрації уваги на особистості, розвитку професійно значущих якостей педагога, відображено в документах національного рівня: Законі України «Про вищу освіту» (2014), Законі України «Про освіту» (2017), Галузевій концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 рр. (2014), Концепції Нової української школи (2016), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018).

Спрямувавши свої зусилля на оновлення підходів до підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, Ао Денгаова переконливо доводить важливість і необхідність формування фахового самоставлення, яке, впливаючи на становлення фахової самосвідомості, забезпечує високий рівень самоідентифікації особистості, активну роль суб'єкта у формуванні позитивної Я-концепції, що є основою особистісної цілісності та умовою для успішного самовизначення, саморозвитку та професійної самореалізації педагога.

Аналіз наукових досліджень дозволив авторці дисертації дійти висновку, що теоретичні та методичні аспекти процесу формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва у системі неперервної освіти розкриті недостатньо і потребують переосмислення, оновлення та доповнення. Важливим також є розв'язання суперечностей, які Ао Денгаова влучно і справедливо визначила як пріоритетні, а саме, між: цілісністю культури особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва як системи і фрагментарністю знань щодо специфіки її вияву в особистісній поведінці та ставленні до світу; різноманіттям галузевих теорій педагогічної професіоналізації та невизначеністю змісту і структури фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва; широким попитом на застосування художньо-педагогічних технологій у навчально-виховному процесі й браком науково обґрунтованої методики формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва.

Таким чином, значущість теми дослідження, наявність суперечностей та невирішених завдань зумовлюють актуальність дисертації Ао Денгаова «Формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва у системі неперервної освіти».

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації Ао Денгаова, полягають у здійсненні цілісного системного аналізу теорії та практики проблеми формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва, яка залишається однією із важливих у сучасній науці; розкритті сутності та змісту, визначенні структури фахового самоставлення майбутнього вчителя музичного мистецтва; розробленні моделі методики формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва, критеріїв (афективний, знаннєвий та поведінковий), показників, які дозволили визначити рівні (високий, середній і низький) сформованості досліджуваного феномену; розробці, теоретичному обґрунтуванні та

експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов та методики формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва у системі неперервної освіти.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у тому, що вперше:

здійснено системний аналіз теоретичних і методичних засад процесу фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва в межах різних теоретичних концепцій і підходів; удосконалено категоріально-понятійний апарат педагогічної теорії професіоналізації особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва в музично-педагогічній галузі; розкрито сутність та зміст фахового самоставлення студентів як цілісного музично-педагогічного явища; поєднання взаємозв'язків між компонентами самоставлення та емоційними властивостями й, на цій підставі, виокремлення типів фахового самоставлення; уточнено та систематизовано уявлення про структуру фахового самоставлення, роль рефлексії, її місце в системі соціально-психологічних механізмів процесу формування фахового самоставлення, що надало підстави розробити та експериментально перевірити методику формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва у системі неперервної освіти; обґрунтовані педагогічні умови педагогічного керівництва формуванням фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва; дістали подальшого розвитку зміст та особливості фахового самоставлення особистості, що мають діагностичну та прогностичну спрямованість, їх знання може стати основою для особистісного зростання в умовах педагогічного процесу та професійного самовизначення, ефективної взаємодії в повсякденних стосунках і водночас у процесі самореалізації особистості.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність

Аналіз змісту дисертації та публікацій Ао Денгаова є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів.

Відповідно до мети дослідження, яка полягає у розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності запропонованої методики формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва у системі неперервної освіти, авторкою здійснено інтерпретацію основних понять наукового пошуку.

Наукові положення, сформульовані в дисертації, є логічно послідовними, переконливими, взаємопов'язаними і взаємозумовленими, характеризуються належним рівнем методологічного обґрунтування, наукового узагальнення та всебічно висвітлюють досліджуване явище відповідно до мети та аргументовано визначених завдань наукового пошуку.

Детальне вивчення джерельної бази (336 найменувань), що засвідчує належний рівень достовірності та обґрунтованості наукових положень, отриманих результатів та рекомендацій, дало змогу Ао Денгаова досить глибоко висвітлити сукупність аспектів досліджуваної проблеми, зокрема здійснити теоретичний аналіз проблеми, вивчити сутність та зміст фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва, схарактеризувати його компонентну структуру, здійснити дослідження стану сформованості фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва, розробити модель методики формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва.

Достовірність та обґрунтованість результатів дослідження Ао Денгаова забезпечено глибоким методичним і теоретичним обґрунтуванням його основних положень, опорою на теоретичні досягнення педагогіки та психології, урахуванням провідних тенденцій розвитку сучасної музично-педагогічної освіти, застосуванням вдало підібраних методів наукового

пізнання (теоретичних, діагностичних, статистичних), адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; достатнім обсягом обстеженого контингенту, тривалістю перевірки та позитивними результатами впровадження в освітній процес розробленої методики формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва у системі неперервної освіти, коректністю використання статистичних методів обробки результатів експериментального дослідження та підтвердженням їх успішною апробацією на всеукраїнських і міжнародних конференціях.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації підтверджуються обґрунтованими результатами дослідження, здійсненого дисертанткою, і не викликають сумніву.

Таким чином, вищенаведене дозволяє вважати отримані наукові положення та висновки дисертації Ао Денгаова обґрунтованими та достовірними.

Структура роботи

Структура роботи виправдана логікою дослідження, відповідає меті і завданням, з якими корелюються висновки.

Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, що містить 336 найменувань та додатків, які репрезентують основні результати авторського пошуку. Загальний обсяг дисертації складає 221 сторінку, з яких основного тексту – 153 сторінки. Робота містить 8 рисунків та 18 таблиць, що разом з додатками складають 72 сторінки.

У *вступі* належним чином обґрунтовується актуальність теми дослідження, в повному обсязі виокремлюється як необхідність теоретичного дослідження, так і доцільність практичного вирішення проблеми, коректно визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, комплекс наукових методів, окреслено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані щодо їх впровадження та апробації, що дозволяє охарактеризувати науково-понятійний апарат як продуманий і

обґрунтований. Вибір об'єкта, предмета дослідження є вмотивованим і чітко сформульованим.

Відповідно до поставлених завдань у *першому розділі* «Теоретичні засади дослідження» здійснено теоретико-методологічний аналіз наукових позицій учених з проблеми формування фахового самоставлення особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва у системі неперервної освіти, уточнено сутнісні характеристики базових категорій дослідження, розглянуто зміст понять «самість», «самосвідомість», «самоставлення», «самосприйняття». Заслуговує на увагу аналіз стану дослідженості проблеми у наукових розвідках й відповідні авторські міркування.

Методологічними засадами формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва авторкою виділено ідеї онтологічного, смислового, суб'єктного та діяльнісно-творчого підходів, які розглядаються крізь призму гуманістичної аксіології. Ґрунтовно підійшла здобувачка до аналізу понять «професійна самосвідомість», «загальне», «професійне», «фахове» самоставлення, «фахова самооцінка». Заслуговує на увагу звернення авторки до висвітлення вікових психологічних особливостей школярів та студентства з метою розгляду можливостей кожної вікової категорії стосовно різних видів активності. Дисертантка підкреслила важливість ціннісно-орієнтаційної активності періоду юнацтва, коли осмислення життя і свого місця в ньому стає результатом глибокого самоаналізу, роздумів про себе, діалогів із собою, усвідомлення потреби в духовному, в мистецтві (с.45).

У *другому розділі* «Науково-методичні засади формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва» авторкою розглянуто фахову підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва в системі неперервної освіти з позиції університетської підготовки, схарактеризовано її особливості та складові. Ао Денгаова акцентує увагу на тому, що у науковому просторі сучасної музичної педагогіки проблема підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності передусім

розглядається під кутом зору системності (с.76). При цьому авторка справедливо зазначає, що як доводить практика, університетська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва спрямована в основному на формування фахової компетентності, особистісному ж зростанню студента приділяється недостатньо уваги (с.77).

Впорядкування категоріально-термінологічного апарату теорії професіогенезу дозволило Ао Денгаова виявити сутність фахового самоставлення особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва і визначити його як складноструктуроване особистісне утворення, що відноситься до смислового ядра особистості та здійснює регуляторний вплив на її фахову поведінку, спілкування, ефективність діяльності, виступає індикатором успішної самореалізації як фахівця (с.83). На основі виявлення сутності досліджуваного феномена дисертанткою було визначено: структуру фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва, яку складають пізнавально-інформаційний, мотиваційно-емоційний та конативно-діяльнісний компоненти, що розкривають внутрішню будову означеного феномену та визначають його місце та роль в системі регулювання фахової діяльності; функції фахового самоставлення (соціалізаційно-аксіологічна, когнітивно-евристична, регулятивна, діалогічно-комунікативна, культуротворча); обґрунтовано експериментальну методику формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва.

Заслуговує на увагу визначення авторкою поняття «формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва» як динамічної системи смислових структур і процесів, що відображають об'єктивні відносини індивідуальних властивостей особистості та практичної реалізації мотивів та цінностей праці, що забезпечують підпорядкування фахової діяльності, спілкування й кар'єри стійкій структурі цих відносин (с.89).

Ао Денгаова розкрила мету, психолого-педагогічний зміст, технологічний компонент та психолого-педагогічний результат кожного з визначених етапів (орієнтаційно-організаційний, розвивально-технологічний та трансформаційно-творчий), які були покладені в основу експериментальної методики формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва.

Особливого схвалення заслуговують представлені здобувачкою методи та прийоми формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва, а саме: комунікативний тренінг, педагогічна гра, «Я-Профі», «Я – вчитель музичного мистецтва», фахове самопроекування, мікровикладання, метод «поліфонічного резонансу», «мистецького резонансу», реконструювання народного обряду тощо.

У *третьому розділі* «Експериментальне дослідження формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва у системі неперервної освіти» для перевірки ефективності формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва, спираючись на компонентну структуру означеного феномену, дисертанткою було визначено й обґрунтовано критерії (афективний, знаннєвий, поведінковий) та показники, що сприяли виявленню рівнів сформованості фахового самоставлення студентів. Експериментальна перевірка запропонованої методики виявила суттєве підвищення рівнів сформованості фахового самоставлення майбутнього вчителя. Наведені статистичні дані свідчать про те, що запропонована система роботи сприяє активізації внутрішнього переосмислення критеріїв та оцінки фахової діяльності, розвитку професійної свідомості, формуванню потреби у подальшому неперервному самовдосконаленні.

Результати формувального етапу експерименту підтвердили ефективність розробленої системи критеріїв і показників процесу діагностики рівнів сформованості фахового самоставлення студентів. На основі аналізу динаміки індивідуальних показників сформованості кожного з

компонентів фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва встановлено стійку позитивну тенденцію переходу їх з нижчого рівня на вищий.

У роботі зроблено відповідні узагальнення й висновки, доцільно оформлені додатки.

Значення результатів дослідження для науки і практики та можливі шляхи їх використання

Отримані автором результати, сприятимуть подальшому удосконаленню професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти України до успішної музично-педагогічної діяльності.

Значущість одержаних Ао Денгаова результатів для педагогічної науки полягає у розробленні, обґрунтуванні та апробації методики формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва у системі неперервної освіти, визначенні й розкритті педагогічних умов цього процесу, розробленні методів, етапів формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва, методики критеріально-рівневого оцінювання стану сформованості фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва; вдосконаленні категоріального апарату.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в ефективному запровадженні розробленої методики формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва, експериментальній перевірці та підтвердженні дієвості педагогічних умов формування зазначеного феномену; у створенні методичного забезпечення процесу формування фахового самоставлення студентів у процесі фахової підготовки; можливості використання отриманих теоретичних висновків та практичних результатів для уточнення змісту фахових дисциплін у ЗВО музично-педагогічного спрямування для підготовки фахівців спеціальностей 014 – Середня освіта (Музичне мистецтво) та 025 – Музичне мистецтво, що дає підстави зазначити доцільність та перспективність застосування означеної методики для

підвищення ефективності фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у системі неперервної освіти: при розробці курсів підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників у сфері музично-педагогічної освіти, написанні навчальних програм та методичних посібників; в подальших дослідженнях у галузі фахового становлення і особистісного розвитку вчителя музичного мистецтва.

Упровадження розробленої методики та результатів дослідження, здійсненого Ао Денгаова, підтверджується довідками ЗВО різних регіонів України: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (довідка № 129 від 31.05.21 р.), Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/715 від 16.06.2021 р.), Мукачівський державний університет (довідка № 2065 від 11.10.21 р.).

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Аналіз наукових публікацій Ао Денгаова демонструє науковий потенціал, що виявляється в якісних і кількісних показниках опублікування результатів наукового пошуку. Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 9 публікаціях, з них 2 у провідних фахових виданнях України з педагогіки, 1 – у міжнародному виданні, 6 публікацій апробаційного характеру. Належний рівень творчого, наукового мислення, цілеспрямованість і наполегливість дисертантки підтверджені відповідним рівнем апробації дослідження, що засвідчує її участь у численних міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, науково-методичних семінарах.

Оцінка змісту й оформлення дисертації

Позитивно оцінюючи представлену дисертацію, варто зазначити, що вона є закінченим науковим дослідженням, що виконано на належному теоретико-методичному рівні та дослідницькі результати якого мають наукове, теоретичне, практичне значення й, на нашу думку, є

прогностичними. Тема роботи узгоджується з метою, відповідає змісту теоретичної частини та проведеного експериментального дослідження. Загалом зміст дисертаційної роботи відзначається смисловою завершеністю, цілісністю викладеного матеріалу, має науковий характер та прикладне значення.

У роботі чітко викладені теоретичні положення, основні поняття, емпіричні дані, представлено досить повний якісний і кількісний аналіз результатів експерименту, а сформульовані в дисертації загальні висновки відображають належний рівень реалізації мети і завдань дослідження, а також вказують на перспективність подальших наукових розробок.

Зазначене вище дозволяє зробити висновок про те, що наукові результати дисертаційного дослідження отримані авторкою в результаті ґрунтовного і всебічного аналізу визначеної проблеми, різних підходів учених до її вирішення, опрацювання значної кількості наукових джерел.

Позитивне враження справляє оформлення роботи, її достатня ілюстративність (18 таблиць, 8 рисунків, змістовні додатки).

Дисертація Ао Денгаова написана грамотно. Зміст, структура, оформлення роботи та кількість публікацій відповідають вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. №167), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій».

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення здобутих дисертанткою результатів загалом, вважаємо за доцільне висловити деякі дискусійні положення, а також окремі побажання:

1. В основу концепції розробки методики фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва авторкою покладені онтологічний, смисловий, суб'єктний та діяльнісно-творчий методологічні підходи. Така

стратегія передбачає педагогічну установку на ціннісний аспект педагогічної взаємодії викладача і студента, духовне сходження на основі розширення і поглиблення емоційно-психологічного контакту між його суб'єктами, поваги до «самості» та екзистенції «Іншого». За нашим переконанням, високий рівень сформованості фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва свідчатиме про перехід в особистісному розвитку на більш високий рівень самосвідомості. Володіння студентами особистісними культуротворчими якостями сприятиме переосмисленню особистісних внутрішніх і зовнішніх сенсів фахової діяльності, що виявлятиме себе у створенні саме «тут і тепер» цінностей, здатних створювати нову культурну реальність в соціокультурному освітньому середовищі, де акт пізнання збігається з актом особистісного перетворення. Отже, авторці варто було б наголосити, що лише через актуалізацію процесів фахової самосвідомості студентів цінності фахової діяльності набудуть для них вагомості й значущості.

2. Бажано, на нашу думку, було б простежити, яким чином впровадження методики формування фахового самоставлення забезпечувало ефективність виробничої практики студентів.

3. Авторкою виокремлені наступні структурні компоненти фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва: пізнавально-інформаційний, мотиваційно-емоційний та конативно-діяльнісний. На нашу думку, змістова наповненість конативно-діялісного компонента не в повній мірі відповідає сутності цієї складової.

4. У результаті висвітлення проблеми фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва дослідниця виокремила завдання сучасної фахової підготовки студентів. Разом із цим, відсутня конкретизація концептуальних ідей сучасних китайських дослідників в галузі мистецької педагогіки, що збагатило б висвітлення основних ідей розвитку наукової думки з проблеми дослідження.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Рецензоване дисертаційне дослідження «Формування фахового самоставлення майбутніх учителів музичного мистецтва у системі неперервної освіти» є завершеною самостійною науковою працею, яка містить нові науково обгрунтовані результати, і за актуальністю, змістом, науковою новизною, обгрунтованістю наукових положень, достовірністю, практичним значенням, якістю оформлення та повнотою викладу відповідає вимогам пунктів 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 943 від 20.11.19) та Постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», а його авторка, Ао Денгаова, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта (Освіта/Педагогіка) за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво).

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Тетяна ДОРОШЕНКО

Підпис доктора пед. наук, професора
завідувача кафедри мистецьких дисциплін
Т.В. Дорошенко засвідчую
Перший проректор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
доктор історичних наук,
професор

Володимир ДЯТЛОВ